

Ryszard Łubyk

SCALENIE GRUNTÓW NA PODKARPACIU

LAND CONSOLIDATION IN PODKARPACIE

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę wykonanego scalenia w trzech okresach historycznych na Podkarpaciu, a także propozycje scaleniowe na najbliższe lata. Z przeprowadzonej analizy wynika, że wykonawstwo prac scaleniowych jest zmonopolizowane a tym samym i niewydolne. Ten stan rzeczy musi ulec zmianie jeżeli chcemy aby maksymalnie wykorzystać środki finansowe skierowane na Podkarpacie z Unii Europejskiej. Dotyczy to również zabiegów urzędniowo-rolnych pozwalających na naprawę istniejącej złej struktury obszarowej w tym województwie. Scalenie gruntów jest zabiegiem urzędniowo-rolnych bardzo pracochłonnym i zajmującym dużo czasu na jeden obiekt scaleniowy. Istniejące zapóźnienie, bieżące potrzeby wynikające z dużego rozdrobnienia indywidualnych gospodarstw rolnych i złej struktury obszarowej, a także budowa autostrady A-4 to problem Podkarpacia. Istniejące obecne możliwości finansowe oraz sieć szkół wyższych kształcących geodetów przygotowanych do wykonywania scalenia to czynniki dające nadzieję na zmianę istniejącej sytuacji. Jediną przeszkodą jest istniejące ustawodawstwo, które nie dopuszcza prywatnych podmiotów gospodarczych do wykonywania scalenia gruntów. Tylko szybka naprawa złej struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych daje szansę dla rozwoju działalności rolniczej (rolnictwo, agroturystyka) i poprawę poziomu życia mieszkańców wsi podkarpackich.

Słowa kluczowe: scalenie, gospodarstwo, obszar

Summary

The article presents an analysis of land consolidation executed in three historical periods in Podkarpacie and consolidation propositions for the coming years. The conducted analysis shows that the execution of consolidation works is monopolized and thus inefficient. This state must be changed if we want to make full use of the EU funds directed to Podkarpacie. It also concerns arrangement

and agricultural procedures allowing the improvement of the poor area structure in this province. Land consolidation is a very labour-consuming management and surveying operation which takes a lot of time per one consolidated object. The existing backwardness, current needs due to huge fragmentation of ownership of private farms and bad area structure, as well as the construction of A4 motorway are the problems Podkarpacie faces. The currently available funds and a network of institutions training land surveyors prepared to perform consolidation are factors giving hope that the situation can change. The only obstacle is the existing legislation, which does not admit private business entities to perform land consolidation. Only prompt rectification of the bad area structure of private farms gives a chance for the development of agricultural activity (farming, agrotourism) and improvement of the standard of life of the inhabitants of Podkarpacie countryside.

Key words: consolidation, farm, area

WSTĘP

Przestrzenny obraz dzisiejszej wsi jest wynikiem wielowiekowej działalności ludzkiej pozo-stającej w ścisłym związku z panującymi stosunkami społeczno-gospodarczymi i warunkami przyrod-niczymi [Noga 2001]. Obraz ten ma decydujący wpływ na efektywność gospodarowania. Zmiany w strukturze obszarów wiejskich dokonują się poprzez scalenie gruntów. Na Podkarpaciu jest to za-bieg niezbędny a jego przeprowadzenie powinno się odbywać sukcesywnie bez zbędnej zwłoki. Zadanie to należy wykonać jeżeli chcemy aby rolnictwo podkarpackie mogło być konkurencyjnym i atrakcyjnym działem gospodarki dla młodego rolnika a poziom życia na wsi nie odbiegał standardem od poziomu życia w mieście.

ANALIZA OBSZARU PODKARPACIA Z PUNKTU WIDZENIA POTRZEB SCALENIOWYCH

Podkarpacie to specyficzny obszar urozmaicony w różne formy terenu począwszy od równin aż po tereny górzyste. Wspólna cechą całego obszaru jest zła struktura obszarowa indywidualnych gospodarstw rolnych. Te niekorzystne warunki do prowadzenia racjonalnej produkcji rolnej stanowią podstawę do planowania przeprowadzenia scalenia i wymiany gruntów. Stan użytków rolnych na dzień 1 stycznia 2010 roku wynosi: 973 574 ha w tym grunty orne, sady, łąki i pastwiska trwałe 922 295 ha, grunty rolne zabudowane 42 133 ha [http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_09w02_01.pdf z dn.25.05.2010].

W województwie podkarpackim ogólna liczba gospodarstw indywidualnych wynosi 297,7 tys. Gospodarstw indywidualnych o powierzchni do 1 ha użytków rolnych jest 115,7 tys. (tj. 38,9% wszystkich gospodarstw indywidualnych) i zajmują one powierzchnię 53,9 tys. ha użytków rolnych, natomiast o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych jest 182,1 tys. (tj. 61,1% ogółu

gospodarstw indywidualnych) i zajmują powierzchnię 664,2 tys. ha użytków rolnych [<http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/rolnictwo/liczby> z dn. 25.05.2010].

Rozdrobnienie na Podkarpaciu przedstawia tabela 1. Oprócz potrzeb scalenia gruntów wynikających ze złej struktury indywidualnych gospodarstw rolnych na Podkarpaciu. Potrzeby wykonania tego zabiegu urzędnioworolnego wymusza też budowa autostrady A-4.

Każda realizacja inwestycji uwarunkowana jest różnorodnymi czynnikami związanymi z jej lokalizacją przestrzenną. Procesem skomplikowanym jest zwłaszcza budowa autostrady. Złożoność tej problematyki sprawia, że uwidaczniają się różnorodne siły i kierunki oddziaływania, powodując niejednokrotnie konflikty między sobą [Wilkowski 1995; Hopfer, Marcinkowska 1997; Noga 1997]. Zrównoważenie tych sił i kierunków oddziaływania wymaga dużej sprawności od prowadzących scalenie.

Za K. Noga wykonanie scalenia niweluje negatywne skutki w układach przestrzennych wsi powodowanych budową autostrady, ale równocześnie przekształca istniejącą wadliwą szachownicę gruntów gospodarstw rolnych.

Tabela 1. Wielkość gospodarstw indywidualnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 1ha według grup obszarowych

Table 1. The size of individual farms with agricultural land area of more than 1 hectare according to area groups

Powierzchnia gospodarstwa	1–2 ha	2–5 ha	5–10 ha	10–15 ha	15 ha i więcej
Liczba gospodarstw	66 081	86 703	23 057	3473	2664
Gospodarstwa w %	36,3	47,6	12,7	1,9	1,5

Źródło: <http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/rolnictwo/liczby> (dostęp 25.05.2010).

Schemat metodyczno-technologiczny realizacji kompleksowych prac urzędnioworolnych w zasięgu oddziaływania autostrady przedstawiają [Lech-Turaj, Noga, Sanek 1997]. Sposób realizacji szczegółowego projektu scalenia gruntów związany z tym zagadnieniem proponuje K. Noga [1999].

Jak wynika z tabeli 2 w PRL wykonano scaleń średnio 4770 ha rocznie, a po 1989 roku znacznie mniej (2558 ha). W okresie gospodarki rynkowej tylko 2 firmy geodezyjne wykonały scalenie gruntów „LEMAR” (613 ha) oraz „POLDER” (179 ha) na Podkarpaciu i 1 scalenie Krakowskie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych w Krakowie (677 ha). Pozostałą ilość scalono siłami Podkarpackiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych w Rzeszowie (PBGiTR), tj. 49 694 ha.

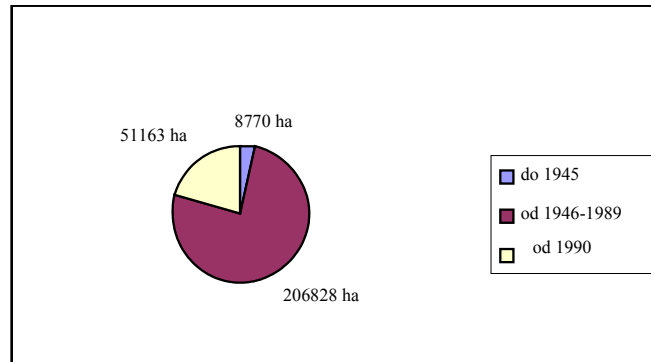
Wydaje się obecnie, że pozostał problem wykonawstwa. Obowiązujące przepisy mówią „Prace scaleniowo-wymienne koordynuje i wykonuje samorząd województwa przy pomocy jednostek organizacyjnych przekazanych mu na podstawie art. 25 ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. Nr 133, poz. 872, z późn. zm.) lub jednostek utworzonych przez ten samorząd do realizacji

tych zadań”. Co wydaje się być niezrozumiałe w gospodarce rynkowej. Dyskryminacja podmiotów wykonawstwa prywatnego jest niedopuszczalna i niczym nieuzasadnione o ile gwarantują jego poprawne wykonanie. Dotyczy to szczególnie osób posiadających państwowe uprawnienia do wykonania scalenia gruntów i prowadzące działalność gospodarczą w zakresie geodezji. Jeżeli chcemy jak najszybciej naprawić zaszłości dotyczące złej struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych a tym samym ich ekonomikę oraz poziom życia rolników na Podkarpaciu to należy dokonać zmian w obowiązującym prawie i dopuścić do wykonawstwa (przetargów) prywatne podmioty gospodarcze.

Tabela 2. Wykonane scalenie na Podkarpaciu
Table 2. Execution of land consolidation in Podkarpacie

Lp.	Powiat	Ilość gmin	Liczba obiektów	Obszar objęty scaleniem w ha	Powierzchnia scalona w latach w ha		
					do 1945 r.	1946–1989 r.	od 1990 r.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	bieszczadzki	3	9	5 966	x	5 966	x
2	brzozowski	3	5	2 942	–	2 942	x
3	jarosławski	6	27	22 909	–	16 887	6 032
4	jasielski	5	16	7 043	1333	5 710	–
5	krośnieński	4	29	18 391	–	17 370	1 021
6	leski	4	14	8 157	–	8 157	–
7	leżajski	4	27	36 622	–	26 665	9 957
8	lubaczowski	6	45	44 338	–	41 265	3 073
9	mielecki	4	6	5 609	1762	–	3 847
10	nizański	2	5	7 074	–	4 236	2 838
11	przemyski	9	49	27 633	–	27 633	–
12	przeworski	6	25	20 455	–	16 346	4 109
13	ropczycko-sędziszowski	1	7	5 083	5083	–	–
14	rzeszowski	7	16	18 185	–	4 299	13 886
15	sanocki	5	21	14 962	–	13 624	1 338
16	stałowowolski	2	4	12 752	–	9 902	2 850
17	strzyżowski	2	2	1 999	592	1 407	–
18	tarnobrzeski	5	11	6 641	–	5 760	881
	Razem	78	316	266 761	8770	206 828	51 163

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PBGiTR w Rzeszowie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PBGiTR w Rzeszowie.

Rysunek 1. Wykonane scalenie gruntów w trzech okresach historycznych na Podkarpaciu wg powierzchni scalonych gruntów

Figure 1. Execution of land consolidation in three historical periods in Podkarpacie according to the area of consolidated land

PLANOWANE SCALENIE GRUNTÓW NA PODKARPACIU

Model wielofunkcyjnego rolnictwa zakłada wypracowanie takiego modelu wsi, który byłby przyjazny dla środowiska, chroniący różnorodność krajobrazu, przy jednoczesnym zachowaniu odpowiednich dochodów, pozwalających godnie żyć mieszkańcom wsi. Wszystko to musi być jednak inicjowane i kierunkowane, a czasem wymaga jedynie dodatkowej stymulacji. Lokalne samorządy oraz instytucje wspierające rolnictwo skutecznie wykorzystują środki pomocowe Unii Europejskiej. Ich angażowanie powoduje szybszy rozwój gospodarczy wsi, co miejmy nadzieję doprowadzi do daleko idących, pozytywnych zmian. Znaczna część mieszkańców stanie przed dylematem wyboru miejsca pracy i zamieszkania. Dlatego też w programowaniu rozwoju obszarów wiejskich najbardziej prawdopodobny jest scenariusz urbanizacji wsi. Wieś powinna stać się partnerem dla miast i ich przeciwwagą. Musi być silna gospodarczo i kulturowo, bogata w wartości przyrodnicze i krajobrazowe. Tym wyzwaniom na przeciw wychodzą zabiegi urzędnioworolne (scalenie i wymiana gruntów). Scalenia gruntów realizowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007–2013, działania „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa przez scalenie gruntów”, w województwie podkarpackim przedstawia tabela 3. Wszystkie wymienione obiekty są obecnie w trakcie realizacji.

Oprócz zamierzeń w ramach PROW na lata 2007–2013, Podkarpackie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych w Rzeszowie proponuje objąć scaleniem i wymianą gruntów część obszaru 7 powiatów o łącznej powierzchni scaleń 24 948 ha i wymiany 1665 ha. Są to powiaty i gminy, przez które będzie przebiegała trasa autostrady A 4 na Podkarpaciu (tab. 4).

Tabela 3. Scalenie gruntów realizowane w ramach PROW na lata 2007–2013**Table 3.** Land consolidation implemented within PROW for 2007–2013

Lp.	Obiekt (obręb)	Gmina	Powiat	Obszar scalenia (ha)
1	Łopuszka Mała	Kańczuga	przeworski	340
2	Pełnatycze	Zarzecze	przeworski	534
3	Rozbórz Okrągły	Pruchnik	jarosławski	377
4	Rożwienica-Rudołowice	Rożwienica	jarosławski	1 493
5	Harta	Dynów	rzeszowski	2157
6	Hłudno	Nozdrzec	brzozowski	1 225
Razem:				6126

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PBGiTR w Rzeszowie.

Tabela 4. Potrzeby scaleniowe wokół autostradowe w woj. podkarpackim**Table 4.** The proposed consolidation and land exchange in Podkarpacie

Lp.	Powiat	Gmina	ilość obrębów	Proponowana powierzchnia	
				scaleń w ha	wymiana w ha
1	dębicki	Czarna	4	1670	334
		Żyraków	5	1704	341
		Dębica	6	1158	233
	razem	x	15	4532	908
2	ropczycko-sędziszowski	Ostrów	4	1231	100
		Sędziszów Małopolski	5	1550	127
	razem	x	9	2781	227
3	rzeszowski	Świlcza	2	1660	100
		Głogów Małopolski	3	505	55
		Trzebownisko	5	1604	140
		Krasne	1	140	20
	razem	x	11	3909	315
4	łańcucki	Czarna	3	709	45
		Łańcut	1	80	20
		Białobrzegi	5	1725	150
	razem	x	9	2514	215
5	przeworski	Przeworsk	5	4176	–
	razem	x	5	4176	–
6	jarosławski	Pawłosiów	5	2135	–
		Chłopice	5	2873	–
		Radymno	8	1348	–
	razem	x	18	6356	–
7	przemyski	Orły	1	630	–
		Stubno	1	50	–
	razem	x	2	680	–
Ogółem woj. podkarpackie				24 948	1665

Źródło: opracowanie własne na podstawie PBGiTR w Rzeszowie.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 2, w latach minionych tylko 27,4% powierzchni użytków rolnych obecnego województwa Podkarpackiego zostało objęte scaleniem gruntów. A na najbliższe lata (do 2013 r.) zaplanowano 2,8% powierzchni użytków rolnych województwa do scalenia. Analizując historyczne ukształtowanie obszarowe indywidualnych gospodarstw rolnych (rozłóg) na Podkarpaciu potrzeby są znacznie większe. Na zabiegi urzędnioworolne po 2013 roku czeka jeszcze co najmniej 72,6%, powierzchni użytków rolnych województwa, zakładając że wszystkie wymagają scalenia lub wymiany gruntów. Średnia roczna powierzchnia scalona w okresie od 1990 roku wynosi 2558 ha. Gdyby utrzymała się ta tendencja to perspektywa zakończenia naprawy struktury obszarowej gospodarstw rolnych na Podkarpaciu jest odległa i wynosi 276,3 lat jeżeli tempo prac scaleniowych pozostanie niezmienione.

Podkarpacka wieś oraz rolnictwo mają szansę na szybsze i systematyczne przeobrażenia. Te zmiany są po części efektem procesów ogólnościatowych, z drugiej jednak strony to wynik naszych świadomych działań. W obecnych warunkach społeczno-gospodarczych obszary wiejskie spełniają wiele różnych funkcji: w tym przede wszystkim są miejscem życia i pracy ludności rolniczej oraz terenem pozarolniczej aktywności gospodarczej (przemysł, usługi, w tym agroturystyka, rzemiosło). Realizację tych przedsięwzięć, a szczególnie naprawę złej struktury obszarowej zapewnić może dobre wykonawstwo geodezyjne tak państwowych, jak i prywatnych firm geodezyjnych. Środki finansowe powinien zabezpieczyć samorząd województwa (środki własne i UE) zaś wykształconą kadrę przede wszystkim lokalne szkoły wyższe (WSI-E w Rzeszowie, PWSZ w Jarosławiu). Należy też zadbać o stworzenie na Podkarpaciu takich warunków bytowych (płace, mieszkanie, kultura, oświata), aby wykształcony geodeta z przyjemnością na nim pozostał i pracował w zawodzie.

WNIOSKI

Należy dążyć do zmiany istniejącego stanu prawnego w kierunku umożliwienia wykonywania scalenia gruntów wszystkim podmiotom gospodarczym posiadającym niezbędne uprawnienia i gwarantującym rzetelność i poprawność ich wykonania. Konkurujące z sobą wszystkie podmioty gospodarcze (prywatne i państwowe) przyspieszą proces naprawy złej struktury obszarowej gospodarstw rolnych na Podkarpaciu.

BIBLIOGRAFIA

- Hopfer A., Marcinkowska J. *Modelowe (schematyczne) rozwiązania redystrybucji przestrzennej gruntów „poruszonych” przez autostrady* [w:] *Metodyka oceny oddziaływania autostrady na grunty rolne i leśne*. Szkoła Wiedzy o Terenie Akademii Rolniczej w Krakowie, 1997, s. 31–38.

- Lech-Turaj B., Noga K., Sanek A. *Metodyczno-technologiczny system realizacji prac związanych z budową autostrad.*[w:] *Metodyka oceny oddziaływania autostrady na grunty rolne i leśne.* Szkoła Wiedzy o Terenie Akademii Rolniczej w Krakowie, 1997, s. 75–79.
- Noga K. *Kryteria określania potrzeb przeprowadzenia prac scaleniowych i wymian gruntów w zasięgu oddziaływania autostrady* [w:] *Metodyka oceny oddziaływania autostrady na grunty rolne i leśne.* Szkoła Wiedzy o Terenie Akademii Rolniczej w Krakowie, 1997, s. 75–85.
- Noga K. *Sposób realizacji szczegółowego projektu scalenia gruntów w zasięgu oddziaływania autostrady.* Sesja Naukowa, Zesz. Nauk. 68, AR w Krakowie, 1999, s. 312.
- Wilkowski W. *Wielokryterialna metoda oceny wpływu autostrady na gospodarstwa rolne.* Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej, ser. Geodezja, 33, 1999, s. 5–19.
<http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/rolnictwo/liczby> (dostęp 25.05.2010)
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/rzesz/ASSETS_09w02_01.pdf dostęp (25.05.2010).

Doc. dr inż. Ryszard Łubyk PWSZ w Jarosławiu
37-500 Jarosław
Dobrzańskiego 2/28
e-mail: mierniczy@poczta.fm

Recenzent: *Prof. dr hab. inż. Krzysztof Gawroński*